

בן מזריץ' - היו זמנים ברוסיה: עלייתם של האוליגרכים

בן מזריץ' - היו זמנים ברוסיה: עלייתם של האוליגרכים - סיפור אמיתי על שאפתנות, הון, בגידה ורצח (תירגמה מאנגלית יעל אכמון) - כנרת, זמורה-ביתן - מוציאים לאור, תשע"ו 2016, 234 עמ'.

"היו זמנים ברוסיה" הוא ספר מרתק שנקרא בשקיקה ובמהירות. עיקר הספר עוסק בעלייתו ונפילתו של בוריס ברזובסקי, אחד האוליגרכים הצבעוניים ביותר בהיסטוריה העכשווית של רוסיה. אנו עוקבים אחריו לאורך כל הדרך מעלייתו לגדולה ועד למותו (כנראה בהתאבדות). אנו צופים במהפך המתמטיקאי לסוחר מכוניות, התקדמותו תוך כדי השתלטות על נכסים ממשלתיים, יחסיו עם משפחת ילצין שהביאו אותו לשיאו, תרומתו לבחירת פוטין והסכסוך עימו, עזיבתו/סילוקו מברית המועצות, משפטו המתקשר עם אוליגרך אחר - אברמוביץ, ועד למותו בשנת 2013.

אלא שברזובסקי איננו אלא משל לכלל האוליגרכים הרוסים. זהו הכינוי המקובל לקבוצת אנשי עסקים שהשתלטו על נכסי המדינה בשלהי שלטונו של בוריס ילצין בשנות התשעים של המאה



העשרים. באותה תקופה הפריטה רוסיה כמעט את כל נכסיה, והכל במהירות, בלי תכנון, ולמעשה תוך כדי הימור הקונים, מפני שאיש בתקופה הסובייטית לא ידע בדיוק כמה שוות החברות באמת.

הנימוק להפרטה היה החשש מפני חזרת השלטון הקומוניסטי, אך התוצאה הייתה רחוקה מלהיות בריאה. שחיתות מלווה באלימות הפכה להיות יומיומית, אנשי רשויות החוק הפכו להיות שותפי האוליגרכים, והגבול בין אנשי עסקים לגיטימיים לבין אירגוני פשע היטשטש מאוד. לכל אוליגרך היה 'כוח אבטחה' משלו ומעשי רצח רבים קרו על רקע עסקים אלו. קרו כמה מקרים שכמה קבוצות אנשים מצויידות בכלי נשק רבים הגיעו למפעלים כדי לטעון בעלות. כל קבוצה הציגה מסמך שיפוטי מגורם כלשהו שעל פיו המפעל שייך דווקא לה. תקופה זו היא הרקע לספר שלפנינו שמתאר למעשה לא רק את ברזובסקי, אלא את האוליגרכים כולם.

ברזובסקי איננו אלא משל לכלל האוליגרכים הרוסים. זהו הכינוי המקובל לקבוצת אנשי עסקים שהשתלטו על נכסי המדינה בשלהי שלטונו של בוריס ילצין בשנות התשעים של המאה העשרים

פרקי הספר בנויים כאירועים בסדר כרונולוגי. קרי, כל פרק מתחיל בתאריך ובמקום, ולפעמים אפילו בשעה. אחרי שהאירוע מסתיים, מתחיל אירוע חדש. סך הכל נסקרת בספר תקופה של כעשרים שנה לערך, החל מיוני 1994 ועד למרץ 2013. טכניקת כתיבה זו יוצרת תחושה של תנועה ונוכחות. הספר מצליח לתת לקוראים תחושת נוכחות בעלילה עצמה שמתקדמת כל הזמן בקצב מהיר שקשה להפסיקו.

לאורך כל הקריאה לא יכולים הקוראים שלא לשאול את עצמם עד כמה תיאורו של הסופר אכן מתאר את מה שקרה באמת? כאן כמובן אין תשובה ברורה. מזריץ' עצמו טוען כי הספר מבוסס על עדויות רבות, מסמכי בית משפט, וכל חומר שיכל להניח עליו את ידיו. ישנם בספר גם דיאלוגים רבים שלטענת הסופר שוחזרו בהתבסס על זכרונות העדים, או לכל הפחות, על מה שמן הסתם נאמר. המחבר גם מודיע מראש כי בכמה מהמקרים שינה את מקום האירוע, את הזמן המדוייק, את פרטי המשתתפים וכו'. כל זאת כדי לא לפגוע בפרטיות האנשים וביטחונם. אך מה באמת קרה? סביר להניח שהתיאורים קרובים למציאות אך זאת איש לא ידע לעולם.

נראה גם שהמחבר נתן הנחה לאוליגרכים המתוארים. בשום מקום בספר אין הוא מאשים אותם במפורש במעשה רצח או אלימות כלשהו. הוא מתאר כיצד ברזובסקי יצא בנס מפצצה שהוטמנה במכוניתו (נהגו נהרג במקום), אך אינו מציין אם ברזובסקי עצמו נקט בשיטות דומות. הוא מספר על עסקה חשובה שבה התנגד פונקציונר חשוב לברזובסקי ואברמוביץ. למרבה מזלם, המתנגד טבע באופן מוזר בנהר, ושומר ראשו שהיה נוכח נרצח בקטטה מקרית זמן קצר אחר כך. אבל גם כאן אין התייחסות מפורשת אליהם. ייתכן שהוא חושש מתביעות דיבה, אבל קשה להניח שהם היו מגיעים לאן שהגיעו ללא שימוש באמצעים מעין אלו.

קשה שלא להתייחס לנקודה היהודית. שני האוליגרכים שלפנינו הם יהודים וקל לזהות זאת משמותיהם המלאים (רומן ארקדיביץ' אברמוביץ' ובוריס אברמוביץ' בְּרֻזוֹבְּסְקִי). ברוסיה המוצא נקבע על פי האב, ולכן לא ברור עד כמה הם יהודים לפי ההגדרה ההלכתית. אך וודאי הוא שהם והחברה הסובבת אותם תופסים אותם כיהודים. לא רק שני אלה, אלא חלק נכבד מהאוליגרכים הרוסיים המוזכרים בספר הם יהודיים. גם כיום המצב זהה כולל כמה ממקורבי פוטין עצמו. אין הסברים טובים מספיק לריבוי היהודים בין האוליגרכים. יש הטוענים שהסיבה היא אותה סיבה לריבוי אנשי ק.ג.ב לשעבר בין האוליגרכים. מדובר באנשים השייכים לקבוצות שלא מצאו את עצמם לאחר פירוק הסדר הקומוניסטי. היהודים עקב אנטישמיות בנויה, ואנשי ק.ג.ב בגלל סלידת הציבור הרוסי מהם. בכל מקרה, ריבויים הוא עובדה ברורה. ואגב, גם מחבר הספר עצמו בן מזריץ' הוא יהודי כשר.

א'ן הסברים טובים מספיק לריבוי היהודים בין האוליגרכים. יש הטוענים שהסיבה היא אותה סיבה לריבוי אנשי ק.ג.ב לשעבר בין האוליגרכים

מומלץ לכל מי שמתעניין בקורה ברוסיה בימים אלו, וגם לכל מי שרוצה סתם לקרוא ספר מעניין.